

הגר"ש פישר שליט"א בספרו בית ישי (ח. נתיב חדש בענין חדש) באר זאת, על פי מה שהאריך לבסס ששני פנים יש לאיסור חדש: צד של מצוה ממצוות התלויות בארץ וצד של הלכות קדשים, שהרי איסור חדש שייך ותלוי למצוות הקרבת קרבן העומר. וסוברים אותם ראשונים, שבחול"ל, כיון שאין נוגהות שם מצוות התלויות בארץ, ואין לבוא שם אלא מצד מצוות קרבן העומר, לכן קציר נכרי מותר שם. ואמנם אין כן שיטת הרי"ף והרמב"ם שפסקו כרבי אליעזר, שחדש אסור בחול"ל כערלה וככלאים, היינו, שגם מצד 'הלכות זרעים' נוגהת היא בכל מקום. (ושיטתם מבוארת מן ירושלמי).

'היינו דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, אלמא אקרוי עומר והדר אכול' — מפשטות דברי הגמרא כאן נראה שממחרת הפסח הוא יום ט"ז בניסן, למחרת יום חג הפסח (וכ"כ רש"י ר"ה יג וביהושע שם. וכ"כ הרמב"ם הל' תמידין ומוספין ז,יא). וכבר הקשה רבי אברהם אבן עזרא מהכתוב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל שהכוונה היא למחרת יום שחיתת הפסח. וכתבו התוס' בשם ר"ת לחלק את הפסוק, ולפרשו כך: ויאכלו מעבור הארץ כלומר, מהתבואה הישנה ממחרת הפסח (= ט"ז) — מצות. ואילו וקלוי כלומר, מן החדש אכלו בעצם היום הזה. (וע' רד"ק יהושע שם, ומאירי ר"ה שם).

ור"י כתב שלשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד ולשון חכמים לחוד, ולכן משמעות 'מחרת הפסח' משתנה בין הכתוב בתורה לכתוב בנביא. וכבר נחלקו בדבר בירושלמי, אם 'ממחרת הפסח' האמור כאן, ט"ו בניסן הוא או ט"ז בניסן. (ע' בחדושי הריטב"א).

פירוש מחודש כתב רבי פנחס הלוי איש הורביץ (ע' בספר המקנה; פנים יפות — בראשית ט ושמות יא. וכן כיוון לתירוץ זה בספר אמת ליעקב), על פי מה שהוכיח שזוה שאנו נוקטים שהיום הולך אחר הלילה, לא נתחדש אלא במתן תורה, אבל קודם לכן, היה הלילה מתייחס ליום שלפניו — יום ולילה לא ישבתו. לפיכך אין סתירה בין הפסוקים, שבכל מקום 'פסח' מובנו זמן אכילת הפסח [כי עיקרו של הקרבן לא בא אלא לאכילה], היינו, ליל ט"ו בניסן, אלא כשמדובר על יציאת מצרים, קודם מתן תורה, הרי ליל ט"ו שייך ליום י"ד, ולכן יום ט"ו הוא 'ממחרת הפסח', ואילו בספר יהושע שמסופר על הזמן שלאחר מתן תורה, יום ט"ז הוא הנקרא 'ממחרת הפסח'. (ע' בכל זה ועוד בספר המועדים בהלכה לגרש"י זיין — פסח, א. וע"ע חזון עובדיה א).

ואין להקשות מהסוגיא ריש ברכות דילפינן מברייתו של עולם דברי שא חשוכא והדר נהורא [ומכאן השיבו על פירוש רשב"ם עה"פ 'יהי ערב ויהי בקר'] — כי אמנם כתבה כן התורה, ערב תחילה ואח"כ בוקר, ללמדנו זאת, אבל עד שלא ניתנה תורה לא שמענו חידוש זה.

דף לח

הערות ובאורים בפשט

זכי ארבעים שנה אכלו, והלא ארבעים שנה חסר שלשים יום אכלו' — ואם תאמר, הלא אפילו מקצת מן השנה נחשב כשנה, ומדוע לפרש ארבעים שנה תמימות דוקא? יש לומר, על כרחך לפרש ארבעים שנה מיום ליום, שאם לא כן היה צריך לומר 'ארבעים ואחת', שהרי בניסן יצאו ממצרים

ובניסן נכנסו לארץ, ואתם שני חצאי שנים, שבין ניסן לתשרי ובין תשרי לניסן, היה לו להחשיבם כשתים — אלא על כרחך הפירוש הוא משך זמן של ארבעים שנה, ולכן מקשה, הלא חסרים שלשים יום. (שיטה לא נודע למי. וע' גליון מהרש"א).

(ע"ב) רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט — בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים — זו אחת מן הדוגמאות לדרשות חז"ל הנראות כמסתמכות על איזה לשון, ואין זה אלא הלבוש החיצון העוזר לזכרון, אך עיקר הדרשה בנוי על ההבנה העמוקה בפשט הכתוב; —

הלא שמיטת כספים עדיין אינה ידועה לפני הגדתה, ואם כן כשבא הכתוב לפרש מצוה זו, מדוע נוקט וזה דבר השמיטה בה"א הידיעה? אלא פרוש הפסוק הוא כך: וזה — גם כן — דבר השמיטה — כלומר שמיטת קרקעות הנתונה כבר — שמוט כל בעל משה ידו... — הרי שתלה הכתוב שמיטת כספים בשמיטת הקרקע. (עלה יונה, עמ' קטו. ע' דוגמאות נוספות לפי דרשות רז"ל כגון זה, במובא ביבמות ח).

'בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים... ואימא במקום שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים... תלמוד לומר כי קרא שמטה לה' מכל מקום' — ואם תאמר: איפוך אנא, במקום שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, ואפילו בזמן שאי אתה משמט קרקע? — סברא היא, כיון ששמיטת כספים חובת הגוף, אין לתלותה בארץ דוקא. (שיטה לא נודע למי)

'הלכתא (הלכות' ריעב"ץ) מדינה' — ושונה מכלאים שאסורים מדברי סופרים בחוצה לארץ — שבערלה אין מכת מרדות ואינו נקרא 'עבריינ'. (עפ"י שיטה ל"ג למי).

'ספק ערלה... בסוריא מותר, בחוצה לארץ יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט' — רש"י מפרש החילוק בין סוריא לחז"ל, שבסוריא אין התר אלא כשנלקט כבר אבל לכתחלה אינו אומר לו לך רד ולקוט. ובחז"ל גם זה מותר, ובלבד שלא יראנו כשהוא לוקט מן הערלה. (ומשמע שאם רואה שמלקט מהערלה, אסור לו ליקח ממנו אפילו אינו יודע אם הפרי שלוקח הוא מהערלה שליקט — שכבר הוקבע האיסור כאן. ולפי זה מה שאמרו להלן 'ספק לי ואנא איכול' אינו אלא לפי מה שמסיק רבינא לקולא, זה וזה יורד ולוקט — שאפילו יודע ודאי שהלה לוקט ומוכר פירות ערלה, כל שהם מעורבים מותר.

נמצא לפי זה ארבעה מיני ספקות; א. פירות שאין ידוע מה הם, אם של איסור או התר. ב. ידוע שהמוכר לוקט פירות איסור מפרדסו ואין ידוע אם הם נמצאים כאן. ג. ידוע שפירות של איסור נמצאים כאן והרי הם מעורבים בהתר. ד. מערב לכתחילה פירות איסור בהתר כדי לאכלם.

הסוג הראשון הותר בסוריא, בין בערלה בין בכלאים. השני הותר בחז"ל [ואף לכתחילה מותר להיכנס לספק זה, לומר לנכרי רד ולקוט, כאמור]. השלישי הותר רק בכלאים בחז"ל. ולרבינא הותר אף בערלה. וכן נהגו לוי רב אויא ורבה בר רב חנן, לספק זה לזה פירות ערלה שאינם מוזהים בודאות. הרביעי לא הותר כלל. [אולי זהו בכלל מה שאמרו 'בלבד שלא ילקוט ביד'].

והרי"ד מפרש: בסוריא אין התר אלא לקנות מן הגוי בשוק, שאין ידוע אם הפירות באו מפרדס זה שיש שם ערלה או ממקום אחר, אבל לקנות מפרדס מפירות המלוקטים — אסור. ואף על פי שזה וזה ספק, לא התירו באופן האחרון שנראה יותר קרוב לודאי. ובחז"ל גם ספק כזה התירו, אבל לא התירו לו כשרואה שהגוי לוקט פירות אלו מהפרדס, ואף על פי שגם זה ספק, שהרי אינו מכיר

איזו היא ילדה ואיזו זקנה, מכל מקום לא התירו כולי האי.
 (ובכלאים התירו אף בספק כגון זה, כשרואה את הגוי לוקט מהאיסור אך אינו יודע אם הפרי שלוקח ממנו אסור או מותר,
 כגון שיש שם זרוע בין הגפנים וגם מחוצה להם.
 והרי ארבעה סוגי הספקות לפירוש זה: א. לוקח בשוק. ב. לוקח פירות מלוקטים בפרדס שנטועים בו אילנות של איסור
 ושל התר. ג. לוקח בפרדס ורואה שלוקטים שם פירות איסור. ד. לוקט פירות איסור ומערבם בהתר).

ציונים ועיונים נוספים

**‘בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד... מלמד שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של
 צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש’** —

רבי אפרים מרגליות בספרו ‘בכור שור’ (ומובא בשמו בשערי תשובה או"ח תצד, לרח"מ מרגליות, מצאציו) נתן
 טעם לקריאת מגילת רות בשבועות, לפי שאמרו חז"ל שדוד המלך נפטר מן העולם בעצרת, וודאי
 גם נולד בו, כי הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים — לכך קוראים רות, שכתוב בה לידת דוד
 ויחוסו.

וכן משמע מכמה מפרשים, שהניחו כלל זה על שאר צדיקי ואבות האומה (ע' בסידור ריעב"ץ בכמה
 מקומות).

ואולם החזון-איש (או"ח קמב,א), בתוך דיונו על שנות חיי משה ואהרן, כתב ‘ובתמוז לפני מותו נשלמו
 לו (לאהרן) קכ"ב, ובאב היו שנותיו קכ"ג. ואע"ג שאמרו דהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים, נראה
 דאין זה כללא אלא במקום שאמרו חכמים...’.

וזו לשונו של הגרי"ש נתנזון (בעל שואל ומשיב, בספרו דברי שאל על אגדות הש"ס): ‘תמהני, דעינינו
 הרואות שכמה צדיקים שמתו ואינם מיום ליום ולא מחדש לחדש, ומעט אחת מני אלף שמת ביום
 שנולד?’

ולפענ"ד הענין, דהנה כבר אמרו ד'זכה — משלימין לו', ולפי"ז נראה לי חילוק נכון, דדוקא אם
 הצדיק מת בזמנו הקצוב לו מיום הולדו, אז צריך להשלים חוקו מיום ליום, אבל אם מוסיפין לו
 על חק הקצוב, זה אין צריך להשלים, דכבר נשלם שנותיו. וזה ברור בסברא. ולפי"ז, הא במשה
 רבינו נקצב לו מאה ועשרים שנים... ולכך כשמת בן מאה ועשרים היה צריך להשלים מיום ליום...’.
 ע"ש עוד.

— מבואר כאן בגמרא שמשה רבינו נפטר באדר הסמוך לניסן. ולפי"ז בשנה מעוברת, יש לציין
 את יום פטירתו באדר שני. ואמנם, אין הדבר מוסכם, כי בילקוט (יהושע) איתא שאותה שנה מעוברת
 היתה ונפטר משה רבינו באדר ראשון. וחילוקי מנהגים בדבר — ע' שו"ת מהרי"ל לא; קה; שו"ת מהר"י
 ברונא קצד-ה; באר היטב ומשנ"ב — תקפ; סידור בית יעקב ושו"ת מור וקציעה — לריעב"ץ.

‘והוא הדין לערלה בשתיים’ — רבנו תם פרש שהערלה יש התר לאיסורה בכך שיש לה פדיון בשנה
 הרביעית. ודייקו האחרונים מדבריו שאיסור נטע רבעי כולל גם איסור הנאה, כערלה. וטעם הדבר,
 מפני שאין הרבעי איסור מחודש אלא כל עוד לא נפדו פירות השנה הרביעית, ממשיך לחול עליהם
 איסור ערלה. (וזו לשון הריטב"א בהביאו פירוש רבנו תם: ‘שהרי פירות רבעי איסורם משום ערלה כל זמן שלא נפדו’).

וכן דייקו מדברי הרע"ב (ערלה ב,ג). וכן כתב במפורש רבנו יונה בספרו שערי תשובה (ג, פג). ובפרוש 'אור חדש' על השע"ת לר"מ קרליץ באר דבריו, דוקא בהנאה של כילוי.

המהרי"ט בחידושיו כאן תמה על מקור הדבר, והרי הרבעי הוקש למעשר, ומדוע ייאסר בהנאה. ואכן שיטת הרמב"ם שהרבעי אינו אסור אלא באכילה בלבד (מעשר שני ורבעי ט,ז. וע' בהל' מאכלות אסורות י,טז. וכ"כ בפרוש המשנה — ערלה א,ח). [ויש מי שתלה בזה מחלוקת התוס' והרמב"ם בדין איסור רבעי בחו"ל, שלשיטתם הם הולכים; האם איסור רבעי ואיסור ערלה תלויים ושייכים זל"ז, ולכך נוהג איסור הרבעי בכל מקום כערלה, אם לאו. ברכת אברהם].

ובספר שער המלך (מאכלות אסורות שם) צידד שאף רבנו תם לא אמר אלא לאחר הביעור, שאסור בהנאה (וכמוש"כ הרמב"ם — מע"ש יא,ח). ובוה יישב סתירת דברי הרע"ב במסכת ערלה.

ויש מי שפרש שאף לרבנו תם רבעי מותר בהנאה, אלא כיון שאיסור אכילת רבעי נובע מחמת איסור ערלה, על כן מה שיש לו פדיון נחשב קולא לאיסור ערלה. (ע' בדברי המהדיר לריטב"א — הוצ' מוסה"ק).

וע"ע: העמק שאלה ק,טז; שו"ת שבט הלוי ח"ג קנט,ה; דבר שמואל כאן.

(ע"ב) 'בשתי שמיטות הכתוב מדבר...' — ע' רש"י איכה (א,ז בשם המדרש) על הפסוק שחקו על משבתה — 'שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעיות, והיו העכו"ם משחקים עליהם ואמרים: שוטים, בארצכם לא שמטתם ועכשו בגולה תשמוטו...'. וצריך לומר שהכוונה 'שומטים בשביעית' לשמיטת כספים. ובספר אור משה (לגרי"ח סופר שליט"א. לד) נתקשה בדבר. ואמנם, מפשטות לשון המדרש משמע שהמדובר על שמיטת קרקע. ואולי הכוונה כלפי הפליטה שנסארה בארץ כשהלך רוב העם לגולה.

'אמר ר"י אמר שמואל הלכתא מדינה. עולא אמר ר' יוחנן הלכה למשה מסיני' — בכמה מקומות מוצאים אנו כיוצא בזה, דינים מסוימים שנחלקו עליהם אם מקורם מהלכה למשה מסיני אם לאו. (ע' סוכה לד. יומא פ. גדה עב:).

ואין זו סתירה לדברי הרמב"ם (ממרים א; ספר המצוות שורש ב; הקדמה לפרוש המשנה) שאין מחלוקת ב'הלכה למשה מסיני' — כי אכן אין כאן מחלוקת בעיקר הדבר, אלא שחכם אחד קיבל במסורת מרביתו שכך היא הלכה למשה מסיני, וחכם אחר לא קיבל מסורת זו, ולכן מצא טעם אחר או מקור אחר לאותו דין.

דוק ותמצא באותם המקומות, שבכולם הוכרעה ההלכה כדעת האומר 'הלכה למשה מסיני', ואפילו בניגוד לכללי הפסק הרגילים, כגון הלכה כראב"ע כנגד רבי עקיבא וכדו'. והטעם — כי באמת לא חלה 'מחלוקת' בדבר, עד שנצטרך להשתמש בכללי ההכרעות, אלא שדבר זה קבלה היא ביד חכם אחד ונעדרת אותה קבלה מאחר. (עפ"י 'שעורים לזכר א"מ ז"ל', עמ' רל. וע' בשו"ת בית שערים (לגר"ע בלום זצ"ל. או"ח ז), שאמנם אין מחלוקת בפרטים, אבל מצינו מחלוקת על עצם ההלכה).

עוד על דברי הרמב"ם הללו, שאין מחלוקת ב'הלכה' — ע' בשו"ת חות יאיר קצב; מהר"ץ חיות 'תורת הנביאים' מאמר תושבע"פ, ובחידושיו לב"ק יז: תפארת ישראל ספ"ו דמנחות; באור הלכה תרלד, א ד"ה פסולה, ועוד.

וע' באגרות חזון איש (ח"ג מ): 'הרבה מחלוקת מצינו בגמ' בהלכה מפני שחת התורה, ומה שאמר הר"מ שאין בהלכה מחלוקת, היינו בהלכה ידועה'. (וע"ע במש"כ בב"ק יז ובמנחות עו).

ככתבם וכלשונם'

'בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים...' —

ונראה שזה נמי בכלל טעמי מצות השמיטה; שלא יעבוד את האדמה כבעל-הבית אלא יהיה מופקר לכל, באשר כל חיי האדם תלוי ביבול הארץ, וכשכל אחד מחזיק שדהו לעצמו כבעה"ב, זה עצמו מפרידו מזולתו, על כן באה המצוה לסלק שם בעלים מיבול הארץ, ולהיות כל ישראל מתאחדים כאיש אחד חברים נמשכין אחר הפנימיות. ויש לומר שמטעם זה החמירה תורה מאד במצות השמיטה וחייבה גלות עליה, אף שאין בה כריתות ומיתת בית דין אלא לאו בעלמא — אלא מחמת שהיא עיקר וכלל גדול בתורה, שזוהי מטרת כל התורה כולה.

והנה בטעם שמיטת כספים הגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה, כי 'עבד לזה לאיש מלוה', ובשביעית נעשו כל ישראל כאיש אחד. ועל כן, כמו שבאיש אחד לא שייך לומר שקצתו הוא עבד לקצתו, כן הוא בשביעית כל הכלל כולו, ועל כן משמט כספים. עד כאן דבריו. ולפי דרכנו הוא מתאים למצות שמיטת הארץ. (שם משמואל — משפטים. תרע"ו. עוד בטעמי שמיטת כספים ע' במצוטט ביוסף דנת — גטין לו).

דף לט

'ספק לי ואנא איכול' — רש"י ור"ן פרשו שמדובר בפירות ערלה-יודאי בחוצה לארץ, שמותר ליתנם לאדם שאינו יודע שהם ערלה. וזו הלכה מחודשת בערלה בחוצה לארץ, שכל שאין האדם עצמו יודע בודאות — מותר בה. נמצא אפוא שדיעת האיסור מהוה תנאי ומרכיב בחלות האיסור, ולכן אין בהאכלת אדם שאינו יודע, משום איסור 'לפני עור לא תתן מכשול', כי כלפי אותו אדם שאינו יודע, הדבר הוא התר גמור.

ועוד כתב הר"ן: אפילו ישנה הוכחה מחמת 'רוב' שהנם פירות ערלה — אין זו ידיעה ודאית ואינה אסורה, כי כך היא ההלכה למשה מסיני בערלת חוצה לארץ. (וכבר כתבו להוכיח מדברי הר"ן הללו שדין 'הלך אחר הרוב' אינו בתורת ודאי אלא גדרו דין הנהגה במצב של ספק שאינו שקול. ע' במובא בבבא מציעא ו:). ואמנם, הפוסקים לא הביאו דין זה, שמותר לתת ערלת חו"ל ודאית למי שאינו יודע. גם יש להוכיח מכמה ראשונים, שכשיש 'רוב' או הוכחה אחרת, אפילו אינה הוכחה ודאית — אסור.

וכנראה הם פרשו דברי הגמרא בדרך אחרת, כפי המובא בתוס' ר"י הזקן כאן; או שמדובר על ספק ערלה ולא ודאי, או סובר כדעת האומרים שאין איסור ערלה בחו"ל כלל.

נפקא מינה נוספת במחלוקת זו, לענין תערובת פירות ערלת חו"ל בפירות התר; לדעת רש"י והר"ן אין צריך לדין 'ביטול ברוב' כדי להתיר התערובת, כי די בכך שאין ידיעה ודאית על כל פרי שהוא ערלה. ואפילו יאכל התערובת כולה, שנמצא אוכל ודאי אותם הפירות, אין איסור בדבר — שהרי אין כאן ידיעה, וכל שאין ידיעה לאדם, הגם שהינם פירות של ערלה, אינם אסורים אליבא דאמת, וכנ"ל. אבל לשאר הראשונים, נצרכים כאן כל דיני ביטול בתערובות. ואכן כך פסק הש"ך, שגם ערלת חו"ל צריכה ביטול במאתים, וכך יש להורות להלכה, דלא כמי שהקל בזה. (שערי ישר א, ב ו ז. וע"ש דבר חידוש על הכלל שהלכה כדעת המיקל, אפילו יחיד כנגד הרבים, בערלת חו"ל. וע' בחו"א (ערלה יא) הסבר אחר).